

**ГЭМТ ЭТГЭЭДИЙГ БАРИВЧЛАХ, ГЭМТ ХЭРГИЙН ШИНЖТЭЙ ҮЙЛДЛИЙГ ТАСЛАН ЗОГСООХ
ХЭР ХЭМЖЭЭ ХЭТРҮҮЛСЭН ҮЕД
ХҮЛЭЭЛГЭХ ЭРҮҮГИЙН ХАРИУЦЛАГА**

Л.Бат-Очир

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн
эрх зүй, криминологийн тэнхимийн ахлах багш,
цагдаагийн хошууч, докторант

Эрүүгийн хариуцлага нь Эрүүгийн эрх зүйн харилцаа үүссэнтэй холбоотой үүсдэг бөгөөд уг харилцааг зохицуулах тодорхой шатуудад хэрэгждэг учраас эрүүгийн эрх зүйн харилцаатай нягт холбоотой авч үзэх шаардлагатай. Эрүүгийн хариуцлагын энэ онцлогийн талаар зарим судлаачид “Гэмт хэрэгтэн болон гэмт явдалтай тэмцэх байгууллага хоёрын хооронд үүссэн эрүүгийн ба эрүүгийн байцаан шийтгэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн харилцааны нийлбэр цогц юм”¹ гэж үздэг. Мөн Доктор, профессор Г.Совд: “Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг засан хүмүүжүүлэх, дахин хүмүүжүүлэх, түүнийг дахин шинээр гэмт хэрэг үйлдэхээс болон бусад иргэдийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх эцсийн дүнд гэмт хэргийг бүхэлд нь арилгах зорилготой нийгмийн бодит хэрэгцээгээр нөхцөлдөн гарсан эрх зүйн хэм хэмжээ юм. Энэ хэм хэмжээний үндсэн агуулга нь гэмт этгээдийг журамд нийцүүлэн төрөөс зэмлэн буруушааж, албадан хүлээлгэж байгаа үүрэг бөгөөд хэрэв эрүүгийн хуульд заасан ял оногдуулж байгаа бол уг этгээдийн хувийн болон эд хөрөнгийн эрхэнд хязгаарлалт тогтоож байгаад оршино² гэж дэлгэрэнгүй тодорхойлжээ.

Эрүүгийн хуульд хийсэн судалгаанаас үзэхэд гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлсний улмаас Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан дараах 43 гэмт хэрэг үйлдэгдэж болохоор байна.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлсэн үед үйлдэгдэж болох гэмт хэргүүд

д/д	Бүлэг	Бүлгийн нэр	Зүйл	Гэмт хэрэг	Гэмт хэргийн ангилал
1	10 дугаар бүлэг	Хүний амьд явах эрхийн эсрэг гэмт хэрэг	10.1	Хүнийг алах	1.Хүнд 2.Хүнд
2			10.2	Санаа сэтгэл хүчтэй цочрон давчдаж хүнийг алах	1.Хөнгөн
3			10.3	Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах	1.Хүнд
4			10.6	Хүний амь насыг болгоомжгүйгээр хохироох	1.Хөнгөн 2.Хүнд
5			11.1	Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах	1.Хүнд 2.Хүнд
6			11.2	Санаа сэтгэл хүчтэй цочрон давчдаж хүний эрүүл мэндэд	1.Хөнгөн

¹.Стручков.Н.А.Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью.Саратов.,1977.стр 14-50.

².Совд.Г.М.БНМАУ-ын эрүүгийн эрхийн курс.Ерөнхий анги.УБ.,1973.372 дугаар тал.

	11 дүгээр бүлэг	Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг		хүнд хохирол учруулах	
7			11.3	Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол болгоомжгүйгээр учруулах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
8			11.4	Хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол санаатай учруулах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
9			11.5	Хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол болгоомжгүйгээр учруулах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
10			11.6	Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол учруулах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
11			13.3	Хүн барьцаалах	1.Хүнд 2.Хүнд
12			13.4	Хүнийг хүчээр алга болгох	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн 3.Хүнд 4.Хүнд
13			13.5	Заналхийлэх	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн 3.Хөнгөн
14			13.6	Бусдын орон байранд хууль бусаар нэвтрэн орох	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
15			13.7	Хууль бусаар нэгжих, хураан авах, битүүмжлэх	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
16			13.9	Хууль бусаар гэмт этгээдийг баривчлах , саатуулах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
17			13.10	Хувь хүний нууцад халдах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
18			13.11	Хувь хүний нууцыг задруулах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
19			13.12	Хууль бусаар мөрдөж мөшгих	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
20			14.2	Мэдээлэл хайх, хүлээн авахад саад учруулах	1.Хөнгөн
21			14.3	Үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөнд халдах	1.Хөнгөн
22			14.4	Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхэд саад учруулах	1.Хөнгөн
23			14.5	Иргэн сонгуулийн эрхээ эдлэх, сонгуулийн хорооны ажилд саад хийх	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн

24	15 дугаар бүлэг	Эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг	15.2	Аюултай байдалд орхих, тусламж үзүүлэхгүй байх	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
25	16 дугаар бүлэг	Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг	16.7	Хүүхэдтэй хэрцгий харьцах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
26	17 дугаар бүлэг	Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг	17.7	Автотээврийн хэрэгслийг зөвшөөрөлгүйгээр авч явах	1.Хөнгөн
27			17.8	Эд хөрөнгө устгах, гэмтээх	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн 3.Хүнд
28			17.11	Болгоомжгүйгээр эд хөрөнгө устгах, гэмтээх, үрэгдүүлэх	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
29	20 дугаар бүлэг	Олон нийтийн аюулгүй байдал, ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг	20.6	Галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис хамгаалахад хайнга хандах	1.Хөнгөн 2.Хүнд
30			20.15	Орчиндоо аюул учруулж болох амьтныг зохих хамгаалалтгүй байлгах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
31	21 дүгээр бүлэг	Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаан ы эсрэг гэмт хэрэг	21.12	Эрүү шүүлт тулгах	1.Хөнгөн
32			21.13	Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль зөрчих	1.Хөнгөн
33	22 дугаар бүлэг	Авлигын гэмт хэрэг	22.4	Хахууль авах	1.Хөнгөн 2.Хүнд 3.Хөнгөн 4.Хүнд
34			22.11	Дураараа аашлах	1.Хөнгөн
35	23 дугаар бүлэг	Нийтийн албаны ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг	23.5	Хайнга хандах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
36			23.6	Хуулиар хориглосон тусгай техник хэрэгсэл ашиглах	1.Хөнгөн
37	24 дүгээр бүлэг	Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг	24.7	Ой, хээрийн түймэр тавих	1.Хөнгөн
38	25 дугаар бүлэг	Соёлын өвийн эсрэг гэмт хэрэг	25.1	Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг эвдэх, гэмтээх, устгах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн 3.Хөнгөн
39			25.2	Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалыг эвдэх, гэмтээх,	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн

				устгах	
40	26 дугаар бүлэг	Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг	26.1	Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн 3.Хүнд 4.Хүнд
41	27 дугаар бүлэг	Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг	27.3	Төмөр замын, агаарын, усан замын тээврийн хөдөлгөөний ба ашиглалтын аюулгүй байдлын журам зөрчих	1.Хөнгөн
42			27.9	Замын байгууламжийн ашиглалт, засварын аюулгүй байдлын журам зөрчих	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн
43			27.10	Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих	1.Хөнгөн 2.Хөнгөн 3.Хөнгөн 4.Хүнд

Нийт 43 гэмт хэргийн үндсэн болон хүндрүүлэх, онц хүндрүүлэх зэрэг 83 бүрэлдэхүүний шинжтэй гэмт хэрэг үйлдэгдэж болохоор байна. Гэмт хэргийн ангилалын хувьд 67 хөнгөн, 16 хүнд ангилалын гэмт хэрэг байна. Цагдаагийн алба хаагчид ихэвчлэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11 дүгээр бүлэг буюу Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргээр ял шийтгэгдэж байна. Шинэчлэн баталсан Эрүүгийн хуульд гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүний амь нас хохироосон тохиолдолд тусгайлан бие даасан гэмт хэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр, тусгай ангийн 10.3 зүйлд заасан. Энэ гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинж, тайлбар зүйлчлэлийн талаар авч үзье.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэм хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн ойлголт, шинж

Нэгдсэн үндэсний байгууллагаас 1948 онд баталсан Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын гуравдугаар зүйлд: “Хүн бүр амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, халдашгүй дархан байх эрхтэй”, 1966 онд батлагдсан Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын наймдугаар зүйлд: “Амьдрах эрх бол хүний салшгүй бүрэн эрх мөн. Энэ эрхийг хуулиар хамгаална. Хэний ч амийг дур мэдэн бүрэлгэж болохгүй”³ гэж заасан байдаг. Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсэгт: “Амьд явах эрхтэй. Монгол улсын эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулснаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно” гэж тус тус заажээ. Хүний амьд явах эрх бол Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан хүний жам ёсны эрх буюу хүн төрөлхтөний үнэт зүйл юм. Тийм учраас аливаа ардчилсан нийгэмд хүний амьд явах эрхийг хамгаалах эрх зүйн баталгааг төр иргэдийнхээ өмнө хангах учиртай.

Энэ талаар Монгол улсын Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлд: “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн бусад баталгааг бүрдүүлж, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэж, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх талаар үүргээ хэрэгжүүлэх үүднээс ертөнцөд хүн болж төрснөөс эхэлдэг хүний хамгийн нандин эрх болох амьд явах эрхийг эрүүгийн хуулиар хамгаалсан байдаг. Улсын их хурлаас 2015 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдөр Эрүүгийн хуулийг шинэчлэн баталсан бөгөөд Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 4.2 дугаар зүйлд: Баривчлах, таслан зогсоох зорилгоор халдах үйлдэл хийх явцдаа хэр хэмжээ хэтрүүлсэн тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасантай уялдуулан, тусгай ангийн аравдугаар бүлгийн 10.3 дугаар зүйлд

³.Хүний эрх:Олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүдийн эмхэтгэл.НҮБ.1992.,11 дүгээр тал.

“Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах” гэмт хэргийн шинжийг хуульчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заажээ. Энэ гэмт хэрэг нь төрлийн объектын хувьд хүний амьд явах эрхийн эсрэг гэмт хэрэгт хамаарах бөгөөд эрүүгийн хуульд орсон шинэлэг зохицуулалтын нэг юм. Хүний амьд явах эрхийн эсрэг гэмт хэрэг гэдэг нь Монгол улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан хүний амьд явах эрхийг хангаж буй нийгмийн харилцаанд халдсан Эрүүгийн хуулийнтусгай ангийн 10.1 /Хүнийг алах/, 10.2 /Санаа сэтгэл хүчтэй цочрон давчдаж хүнийг алах/, 10.3 /Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсооххэр хэмжээг хэтрүүлж хүний алах/, 10.4 /Хүнийг амиа хорлох нөхцөл байдалд хүргэх/, 10.5 /Эх нярай хүүхдээ алах/, 10.6 /Хүний амь насыг болгоомжгүйгээр хохироох/ зүйлд заасан нийгэмд аюултай гэм буруутай үйлдэл эс үйлдэхүйн нийлбэр цогцыг хэлнэ.

Хууль тогтоогчоос энэ гэмт хэрэгт оногдуулах ялын төрөл хэмжээг харьцангуй бага байхаар хуульчилсан нь энэрэнгүй ёсны зарчмын илрэл төдийгүй, хууль тогтоомжоор хүлээсэн албан үүргээ биелүүлэх үеийн харилцааг, хувийн шинжтэй харилцаанаас ялган зааглаж, ялыг ялгамжтай оногдуулах болохоор заасан. Энэ Эрүүгийн хуулийн хууль ёсны зарчмын хэрэгжилтийг хангаж, төсөөтэй хэрэглэхээс зайлсхийн, зөв хэрэглэх боломж бүрдүүлсэн. Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг тайлбарлах нь онол, практикийн ач холбогдолтой.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэрэг гэдэг нь: Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор халдахдаа тухайн хүний үйлдсэн гэмт үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээнд илт тохирохгүй үйлдэл хийж; тухайн хүнд зайлшгүй хохирол учруулж саатуулах шаардлагатай нөхцөл байдал үүсээгүй байхад халдаж алсан Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд хуульчлан тодорхойлж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нийгэмд аюултай үйлдэл, эс үйлдэхүйг хэлнэ.

Монгол улсын Эрүүгийн хуульд Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийг үндсэн бүрэлдэхүүнтэйгээр хуульчилсан ба Эрүүгийн хуулийн 10.3 дугаар зүйлд: Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор халдахдаа тухайн хүний үйлдсэн гэмт үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээнд илт тохирохгүй үйлдэл хийж; тухайн хүнд зайлшгүй хохирол учруулж саатуулах шаардлагатай нөхцөл байдал үүсээгүй байхад халдаж алсан бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж хуульчилсан ба гэмт хэргийн ангиллын хувьд хүнд гэмт хэрэгт хамаардаг.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн объект нь: Энэ гэмт хэргийн объект нь Үндсэн хуулиар хамгаалагдсан, хүний амьд явах эрх юм. Эрүүгийн эрх зүйн онолын үүднээс хүний амь гэдэг бол эхээс төрж анхны бодисын солилцоо бие даан явуулсан үеэс эхэлдэг гэж нийтээр хүлээн зөвшөөрдөг.⁴ Иймд хүний амьд явах эрхийг түүнийг эхээс мэндэлсэн тэр мөчөөс ертөнцийн жамаар амьсгал хураах хүртэл эрүүгийн хуулиар хамгаалдаг.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хүний амь насыг хохироож, бие махбодод нь гэмтэл учруулах зэрэг олон төрлийн хохирол, хор уршиг учруулж байдаг. Тухайлбал эд хөрөнгийн, сэтгэл санааны, ёс суртахууны, чөлөөтэй зорчин явах эрхийг нь хязгаарлах зэргээс гадна хохирол нь ямагт хууль зүйн үнэлэлт дүгнэлт шаардаж байдаг.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн объектив тал нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлийн диспозицид зааснаар объектив талын бүтцийн хувьд материаллаг бүрэлдэхүүнтэй гэмт хэрэг бөгөөд гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор халдах явцад гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны амь нас хохироосон идэвхтэй үйлдэл хийснээр гэмт хэрэг төгсөнө. Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох ажиллагаа нь ямагт биеийн идэвхтэй хөдөлгөөн шаардаж байдаг онцлогтой ба эс үйлдэхүйгээр үйлдэгдэх боломжгүй юм. Хэр хэмжээг хэтрүүлж алсан үйлдэл нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох явцдаа алсан зэрэг ямар ч хэлбэрээр илэрч болно. Харин хэр хэмжээний хүрээнд үйлдэл хийж тухайн этгээдийн амь насыг хохироосон үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцохгүй.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж алах гэдгийг: гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан

⁴Совд.Г.Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар.УБ.,2002.146 дугаар тал.

зогсоох зорилгоор халдахдаа тухайн хүний үйлдсэн гэмт үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээнд илт тохирохгүй үйлдэл хийж, тухайн хүнд зайлшгүй хохирол учруулж саатуулах шаардлагатай нөхцөл байдал үүсээгүй байхад халдаж алсан үйлдлийг хэлнэ. Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн гэдэгт: Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан нийгэмд аюултай, гэм буруутай, үйлдэл эс үйлдэхүй хийсэн эрүүгийн хариуцлага хүлээх чадвартай хүнийг ойлгоно. Оргосон ялтан гэдэгт: Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан нийгэмд аюултай, гэм буруутай, үйлдэл, эс үйлдэхүй хийж гэм буруутайн шүүхээр тогтоогдон, шүүхийн тогтоол хүчин төгөлдөр болсноос хойш оногдуулсан ялыг эдлэхээс хүндэтгэх шалтгаангүйгээр санаатайгаар зайлсхийх зорилгоор хорих анги, баривчлах байрнаас, зөвшөөрөлгүйгээр эргэж ирэхгүйгээр бүрмөсөн явсан, түүнчлэн хорихоос өөр бусад төрлийн ял эдлэхтэй холбогдон үүссэн үүргээ биелүүлэхээс ноцтой зайлсхийсэн этгээдийг хэлнэ. Гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох гэдэгт: гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох явцадаа тухайн хүний үйлдсэн гэмт үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээнд илт тохироогүй, зайлшгүй хохирол учруулж гэмт этгээдийг баривчлах шаардлагатай нөхцөл байдал үүсээгүй байхад, холбогдох хуульд заасан баривчлах, таслан зогсоох үндэслэл, журмыг зөрчин гэмт хэрэг үйлдсэн хүн болон, оргосон ялтанд халдаж амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учруулсныг баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлсэн гэж үзнэ. Хэр хэмжээ хэртүүлж алсан үйлдэл, эс үйлдэхүй хийсний улмаас гэмт хэрэг үйлдсэн хүн болон, оргосон ялтны амь нас хохирсон хохирол хоёрын хооронд шалтгаант холбоотой байна.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн субъектив тал нь гэм буруугийн шууд ба шууд бус санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэх ба энэ гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъект нь тусгай субъект байна.

Эрүүгийн хуулийн 10.3 дугаар зүйлд заасан: төрийн эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилготой байна. Эдгээр зорилго нь субъектив талын заавал байх шинж болох ба энэ шинжийг зайлшгүй тогтооно. Хэрэв хуульд заасан дээрх зорилго тогтоогдохгүй, хувийн өш хонзон болон бусад сэдэлтээр алсан бол гэмт хэргийн зүйлчлэл өөрчлөгдөх ба Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан Хүнийг алах гэмт хэргийн зохих зүйл, хэсгээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага оногдуулна.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн субъект нь нийтлэг болон тусгай субъектийн шинжтэй байх ба гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хуульд⁵ зааснаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд оролцож, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоож байгаа иргэн нь энэ гэмт хэргийн нийтлэг субъект буюу эрүүгийн хуульд заасан насанд хүрсэн, хэрэг хариуцах чадвартай Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн байдаг бол тусгай шинж шаарддаг субъект нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алсан, хэрэг хариуцах чадвартай, холбогдох хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон хууль сахиулагчид буюу цагдаа, тагнуул, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, төрийн тусгай хамгаалалтын албаны алба хаагч, хуулиар тусгайлан эрх олгосон эрх бүхий этгээд, байгаль хамгаалагч Монгол Улсын иргэн байна.

Цагдаагийн алба хаагч гэдэгт: Цагдаагийн тангараг өргөж, цагдаагийн аль нэг байгууллагад томилогдон ажиллаж байгаа цагдаагийн цолтой иргэнийг цагдаагийн алба хаагчийг хэлнэ.⁶

Тагнуулын алба хаагч гэдэгт: Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд заасан тангараг өргөж, тагнан турших болон түүнтэй адилтгах ажил эрхэлж буй төрийн тусгай албан хаагчийг тагнуулын ажилтныг хэлнэ.⁷

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч гэдэгт: Төрийн албаны тухай болон холбогдох бусад хуульд заасан шаардлага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас тогтоосон журам, эрүүл мэнд, бие бялдар, мэргэжил, ёс зүйн шаардлага, шалгуур үзүүлэлтийг хангасан, арван найман насанд хүрсэн, дээд боловсролтой, гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байгаагүй Монгол Улсын иргэнийг хэлнэ.⁸

Төрийн тусгай хамгаалалтын албаны алба хаагч гэдэгт: Төрийн тусгай хамгаалалтын алба хаагчийн тангараг өргөж, хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэж байгаа иргэнийг төрийн тусгай хамгаалалтын алба хаагчийг хэлнэ.⁹

⁵ Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. УБ., 1997.10 дугаар зүйлийн 2.3 дахь хэсэг.

⁶ Цагдаагийн албаны тухай хууль. УБ., 2017. 66 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг.

⁷ Тагнуулын байгууллагын тухай хууль. УБ., 1999.17 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг.

⁸ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. УБ., 2017.270 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг.

⁹ Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хууль. УБ., 1995.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг.

Хуулиар тусгайлан эрх олгосон эрх бүхий этгээд гэдэгт: Татварын байгууллагын сонгон шалгаруулалтад орж тэнцсэн, хууль тогтоомжоор эрх эдэлж, үүрэг хүлээсэн, татварын улсын байцаагчийн эрхтэй иргэнийг¹⁰ татварын улсын байцаагч, гадаад хэлний зохих мэдлэгтэй, дээд боловсролтой, гаалийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх чиглэлээр мэргэжлийн тусгай сургалтад хамрагдсан¹¹ гаалийн хууль тогтоомжийн дагуу хяналт, шалгалт хийх эрх эдэлж, үүрэг хүлээх гаалийн албан тушаалтанаар томилогдсон Монгол Улсын иргэнийг гаалийн улсын байцаагч,¹² Хил, гааль, мал эмнэлэг, эрүүл ахуй, халдвар судлал, автотээврийн, хүүхдийн, уул уурхайн зэрэг хяналтын улсын байцаагч, гэрээт харуул хамгаалалтын ажилтан нарыг ойлгох бөгөөд хуульд зааснаар дээрх хяналтыг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий ажилтанд байгаль орчны улсын байцаагчийн эрх олгож, хяналтын үүрэг гүйцэтгүүлж болно¹³

Байгаль хамгаалагч гэдэгт: Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас байгаль орчны чиглэлээр сургалт эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий сургуулийн мэргэжлийн сургалтанд хамрагдаж төгссөн, байгаль орчныг бохирдохоос урьдчилан сэргийлэх, байгалийн баялгийг жам ёсоороо нөхөн сэргэх боломжийг нь алдагдуулахгүйгээр, байгалийн даацад нь тохируулан зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, тэдгээрт хяналт тавих үйл ажиллагаа эрхэлж, байгаль хамгаалагчаар ажиллаж байгаа иргэнийг хэлнэ.¹⁴ Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох явцад баривчлах, таслан зогсоох үйлдэл хийж буй субъект нь гэмт хэрэг үйлдэж оргосон ялтан, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл хийж буй хүний биеийн байдал, эрүүл мэндийн талаар урьдчилсан тодорхой төсөөлөл, мэдээлэлтэй байх ёстой.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргийн тайлбар, зүйлчлэлийн асуудал

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж хүнийг санаатай алсан тохиолдолд хууль сахиулагчын үйлдлийг нийгэмд аюултай гэж үздэг. Хохирогч нь хэдийд нас барсан нь гэмт хэргийн зүйлчлэлд нөлөөлөхгүй ба гэмт хэргийн субъект нь алах санаа зорилготой байдаг. Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үйлдэл хийж буй субъектийн хувьд өөрийн идэвхтэй үйлдлийн улмаас хүний амь нас хохирон гэдгийг урьдчилан ухамсарласан байх ёстой. Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд болон оргосон ялтан нь зугтаах явцад хууль сахиулагчдын үйлдлийн улмаас бус өөр бусад хүчин зүйлийн улмаас тухайн хүний амь нас хохирсон бол Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд заасан “Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах” гэмт хэргээр зүйлчлэхгүй.

Учир нь гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний объектив талын шалтгаант холбоо байхгүй гэж үзнэ. Хуульд заасан зорилгоор гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлэх үйлдэл хийх явцдаа болгоомжгүй үйлдлийн улмаас баривчлагдаж, үйлдэл нь таслан зогсоогдож буй хүний амь нас хохирсон тохиолдолд гэмт хэрэгт тооцож эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй.

Харин гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгогүйгээр хууль сахиулагч нь тухайн этгээдийн амь насыг болгоомжгүйгээр хохироосон бол Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.6 дугаар зүйлд заасан “Хүний амь насыг болгоомжгүйгээр хохироох” гэмт хэргээр, мөн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд заасан зорилгогүйгээр гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж хувийн сэдэлтээр гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны амь насыг хохироосон бол, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр “Хүнийг алах” гэмт хэргээр тус тус зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Хууль тогтоогч Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид “Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах” гэж зааснаас үзэхэд энэ гэмт хэрэг нь зөвхөн гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр үйлдэгдэхээр байна. Өөрөөр хэлбэл Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан “Хүнийг алах” гэмт хэргээс гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны амь насыг санаатай алах үеийн нөхцөл байдлаараа ялгаатай байна.

Бородин.С.В:“Хүнийг санаатай алах бусад гэмт хэргүүдээс гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэргийн объектив талын шалтгаант холбоо тодорхойгүй байдаг ба практикт ямар нөхцөл байдалд дээрх гэмт хэрэг

¹⁰.Татварын ерөнхий хууль.УБ.,2008.14 дүгээр зүйлийн 5 дахь хэсэг.

¹¹.Гаалийн тухай хууль.УБ.,2008.273 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг.

¹².Гаалийн тухай хууль.УБ.,2008.273 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг.

¹³.Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль.УБ.,1995.26 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг.

¹⁴.Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль.УБ.,1995.26 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг.

үйлдэгдсэнийг чухалчлан харгалздаггүй”¹⁵ гэжээ. Гэмт хэрэг үйлдэгдэх үеийн нөхцөл байдлыг зөв тогтоосноор гэмт хэргийг зөв зүйлчлэх ба эрүүгийн хуулийг зөв хэрэглэх, ялыг ялгамжтай оногдуулах, хүний эрхийг хангах, хууль ёс бэхжих үндэслэл болно. Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хэр хэмжээ, гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны хийсэн үйлдлийн нийгмийн аюулын шинж чанар, амь насыг нь хохироох зайлшгүй шаардлагатай нөхцөл байдал үүссэн, хууль сахиулагчийн үйлдлийг эсэргүүцсэн, гэмт этгээдийн тоо, эсэргүүцлийн эрч хүч, зэвсэг хэрэгсэл хэрэглэсэн эсэх, байгал цаг уурын өөрчлөлт, газар, цаг үе, зугааасан зэрэг шинжийг харгалзан тухайн үеийн нөхцөл байдлыг тогтоохоос гадна баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэргийн объектив талыг тогтооход мөн адил харгалзана.

Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны эсэргүүцэл үзүүлсэн, зугтаасан үйлдэл нь хууль сахиулагчийн хувьд баривчлах, таслан зогсоох үндэслэл болно. Хэрэв гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хийсэн үйлдэл нь дээрх нөхцөл байдлуудад илт тохирохгүй бол баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлсэн гэж үзэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Жишээ нь: хулгайлах гэмт хэрэг үйлдэж буй этгээдийн үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор амь насыг санаатай хохироож болохгүй. Харин гэмт хэрэг үйлдэж буй этгээд хууль сахиулагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлэн галт зэвсэг хэрэглэн эсэргүүцсэн тохиолдолд тухайн нөхцөл байдалд тохирсон арга хэмжээ авах буюу тухайн этгээдэд хамгийн бага хохирол учруулж болохуйц арга хэмжээ авах ёстой. Хэрэв гэмт этгээдийн үйлдэл нь бусдын амь насыг хохироох нөхцөл байдлыг үүсгэх нь илэрхий болсон үед гэмт этгээдэд зайлшгүй хохирол учруулж саатуулах шаардлага бий болсон бол амь нас, эрүүл мэндэд нь хохирол учруулж болно.

Побегайло.Э.Ф.:“Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед гэмт этгээд зугтаасан, оргон зайлсан тохиолдолд амь насыг хохироож болох бөгөөд гэмт хэрэгт тооцохгүй. Жишээ нь: дээрэмдэх, хүн хулгайлах, хүн барьцаалах, хүчиндэх, хүнийг алах гэмт хэргийн үед” гэснийг¹⁶ хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй юм. Учир нь гэмт этгээдийн хүч хэрэглэсэн үйлдлийг харгалзах бус тухайн үеийн нөхцөл байдалд илүү тохирсон арга хэмжээ хэрэглэх ба зайлшгүй тохиолдолд л амь насыг хохироож болно гэдгийг анхаарах шаардлагатай. Харин Эрүүгийн хуулийн хорин есдүгээр бүлэгт заасан “Хүн төрөлхтний аюулгүй байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэрэг”-т хамаарах террор үйлдэх, олон улсын хамгаалалтанд байдаг хүнд халдах, төрлөөр устгах зэрэг гэмт хэрэг үйлдэж байх үедээ гэмт этгээд зугтаах, оргон зайлахаар завдсан тохиолдолд амь насыг хохироож болох юм. Эдгээр гэмт хэргүүд нь олон улсын шинжтэй, улс дамнасан, олон хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учруулдаг, ихэвчлэн олон улсын конвенцид заасан, нийгмийн аюул ихтэй, хүч хэрэглэсэн гэмт хэргүүд байдаг онцлогтой.

Гэмт этгээд хүч хэрэглэсэн эсэх, үйлдсэн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үеийн хэр хэмжээ зэргийг харгалзан харьцуулж үзэх нь ач холбогдолтой бөгөөд хэрэв хийсвэр байдлаар хандвал гэмт хэргийг зүйлчлэхэд хүндрэл үүснэ. Жишээ нь: хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хувьд давуу (биеийн хүч, зэвсэг хэрэгсэл, хүний тоо, эсэргүүцсэн байдал зэрэг) байсан тохиолдолд түүний амь насыг хохироосон бол хэр хэмжээ хэтрүүлсэн гэж үзэхгүй.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйлд заасан Хүнийг алах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын дээд хязгаар нь 20 жил байгаа бол Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын дээд хязгаар нь найман жил байна. Хүнийг алах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын дээд хязгаарыг харьцуулж үзэхэд 2.5 дахин бага, Хүний амь насыг болгоомжгүйгээр хохироох, Санаа сэтгэл хүчтэй цочрон давчдаж хүний алах гэмт хэрэгт оногдуулах хорих ялын дээд хязгаартай харьцуулж үзэхэд 1.6 дахин их байна. Өөрөөр хэлбэл төсөөтэй гэмт хэргүүдээс нийгмийн хор аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ нь Хүнийг алах гэмт хэргээс 2.5 дахин бага Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.2, 10.6 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргээс 1.6 дахин бага байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд, оргосон ялтныг, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох явцад илт эсэргүүцээгүй, оргох, зугтаах үйлдэл хийгээгүй, амь насыг нь хохироохгүйгээр баривчилж, таслан зогсоох боломж байсан, зугтаагаагүй үед баривчлах, таслан зогсоох эрх бүхий субъектийн хувьд давуу (зэвсэглэсэн байдал, тооны хувьд их, биеийн хүч бэлтгэл илүү гэх мэт) байсан бол

¹⁵.Бородин.С.В.Преступления против жизни.М.,1999.стр 48.

¹⁶.Побегайло.Э.Ф.Уголовное право России: Учебник для вузов.В.2т.Особенная часть.Под ред.Игнатова.А.Н, Красикова.Ю.А.М.,2000.стр 60.

Эрүүгийн хуулийнтусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд заасан Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алах гэмт хэргээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Бородин.С.В:“Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед эсэргүүцэл үзүүлж зугтаагаагүй тохиолдолд тухайн этгээдийн амь насыг санаатай алсан бол, ердийн журмаар буюу Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйлд заасан Хүнийг алах гэмт хэргээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь зүйтэй”¹⁷ гэснийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй юм. Учир нь гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох явцад гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг төрийн эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох, гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгыг хэрэгжүүлэх явцад баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж алсан бол бол Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь зүйтэй. Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 2.6.2 дугаар зүйлд заасан хөнгөн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед алсан бол баривчлах, таслан зогсоох ажиллагааны хэр хэмжээг хэтрүүлж алсан гэж үзэж Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд зааснаар зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь зүйтэй гэж үздэг судлаачидтай санал нийлэхгүй байна.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох гэмт хэргийн нийгмийн хор аюул, хэр хэмжээ, тухайн үеийн нөхцөл байдлыг л үнэлж дүгнэсний үндсэн дээр баривчлах, таслан зогсоох ажиллагааг хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэх боломжтой бөгөөд тухайн үед гэмт хэргийн ангиллыг харгалзан хэр хэмжээ хэтрүүлсэн эсэхийг тогтоон гэдэг нь хууль тогтоогчийн үзэл санаа, Эрүүгийн хуулийн хэм хэмжээний утга, агуулга, мөн чанарыг буруу ойлгон хэрэглэх нөхцөл бүрдүүлнэ.

Харин баривчлах, таслан зогсоох явцад бус уг ажиллагаа дууссаны дараа хувийн болон бусад сэдэлтээр гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны амь насыг хохироосон бол ердийн журмаар буюу Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйлийн зохих хэсгээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйл нь нийтлэг хэм хэмжээ, 10.3 дугаар зүйл нь тусгай хэм хэмжээ гэж үзэх ёстой. Тусгай хэм хэмжээ гэдэгт: гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үеийн онцгой нөхцөл байдлыг хамааруулах ба гэмт хэргийг зүйлчлэхэд энэ шинжийг зайлшгүй харгалзана. Гэмт хэрэг үйлдсэн цаг хугацаа гэдэгт: гэмт этгээдийг баривчлах, таслан зогсоох үед гэм хор учруулах явцад хөөн хэлэлцэх хугацаа дуусаагүй, гэмт хэрэг үйлдэж төгссөн байх үеийг хамааруулна.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хэр хэмжээ хэтрүүлж алсан бол тухайн гэмт этгээдийн үйлдсэн гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацааг харгалзаж үзэх ёстой. Гэмт этгээдийн үйлдсэн, гэмт хэргийн хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан үед баривчлах, таслан зогсоох ажиллагааг хэрэгжүүлж хохирол учруулсан бол хууль ёсны гэж үзэхгүй бөгөөд Хүнийг алах гэмт хэргээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах үед гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр алсан бол Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд зааснаар зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Харин гэм буруугийн болгоомжгүй хэлбэрээр буюу хөнгөмсөгөөр найдаж эсвэл хайхрамжгүй хандаж амь насыг хохироосон бол хэр хэмжээ хэтрүүлж алсан гэж үзэхгүй. Энэ талаар Побегайло.Э.Ф:“Гэм буруугийн шууд ба шууд бус санаатай байсан эсэх нь гэмт хэргийн зүйлчлэлд нөлөөлөхгүй”¹⁸ гэснийг хүлээн зөвшөөрөх боломжтой бол Борзенков.Г.Н:“Зөвхөн шууд бус санаатай гэм хор учруулсан байх ёстой”¹⁹ гэж үзсэнтэй санал нийлэхгүй байна.

Баривчлагдаж, таслан зогсоогдож байгаа этгээд өөрийнхөө хууль бус үйлдлээр амь насаа хохироож болох нөхцөлийг бий болгодог ба гэм буруугийн санаатай хэлбэрийн хувьд анхнаасаа ийм зорилго агуулсан байх ёстой байдаг. Тэгвэл дээрх ажиллагаа нь урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хийгддэг тул шууд болон шууд бус санааны аль ч хэлбэрээр нь үйлдэгдэж болно. Шавгулидзе.Т.Г:“Баривчлах, таслан зогсоох нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтан, гэмт хэрэг

¹⁷.Бородин.С.В.Преступления против жизни.М.,1999.стр 230.

¹⁸.Побегайло.Э.Ф.Уголовное право России:Учебник для вузов.В.2т.Особенная часть.Под ред.Игнатова.А.Н, Красикова.Ю.А.М.,2000.стр 61.

¹⁹.Борзенков.Г.Н.В силу сложившихся обстоятельств.Человек и закон.1997.№9 стр 64.Уголовный кодекс Российской Федерации.Научно-практический комментарий. Стр 256-257.

үйлдэж буй хүнд хохирол учруулах зорилгогүй байдаг учраас санаатайгаар алж болохгүй”²⁰ гэсэнтэй санал нийлэхгүй байна.

Баривчлах, таслан зогсоох ажиллагааны үед тухайн үеийн нөхцөл байдалд тохируулан хэр хэмжээ хэтрүүлэхгүйгээр амь насыг хохироосон бол гэмт хэрэгт тооцохгүй. Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 6.5 дугаар зүйлд таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлснийг хөнгөрүүлэх нөхцөл байдалд хамааруулаагүй учраас 10.3 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргийг хөнгөрүүлэх бүрэлдэхүүнтэй гэж үзэхгүй. Харин хэр хэмжээ хэтрүүлэн гэмт этгээдийн амь насыг санаатай алсан бол хохирогчийн хууль бус үйлдэл нөлөөлсөн гэж үзэж Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 6.5 дугаар зүйлийн 1.4 дэх хэсгийг журамлан хөнгөрүүлж эрүүгийн хариуцлага оногдуулж болно.

Түүнчлэн гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хууль сахиулагч нөхцөл байдлыг буруугаар төсөөлөн андуурсны улмаас хэр хэмжээ хэтрүүлэн гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтны амь насыг санаатай алсан бол Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.6 дэх хэсгийн журамлан хөнгөрүүлэн үзэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Мөн эрүүгийн хуульд заагаагүй онцгой нөхцөл байдлын харгалзан шүүх эрүүгийн хариуцлагыг хөнгөрүүлж оногдуулж болно. Онцгой нөхцөл байдал гэдэгт онц байдал зарласан үед, гамшигт үзэгдлийн үед, аюулт үзэгдлийн үед, эмх замбараагүй байдлын үед эсвэл дайны болон дайн бүхий зарласан үед гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хэр хэмжээ хэтрүүлж алсан бол мөн хөнгөрүүлж үзнэ. Субъектив талын нэмэгдэл шинж болох гэмт хэрэг үйлдэх үеийн сэдэлт, сэтгэл санааны байдал зэрэг нь гэмт хэргийн зүйлчлэлд нөлөөлөхгүй. Практикт гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хохирол учруулах үед субъектив шинжтэй хүндрэл бэрхшээл бий болдог.

Ийм тохиолдолд хууль сахиулагч баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоосон нь хууль ёсны байсан эсэхэд үнэлэлт дүгнэлт өгөх явдал нь харьцангуй байдаг. Ялангуяа гэмт этгээдийн амь насыг хохироох үед хууль ёсны эсэхийг ухамсарлах нь хүндрэлтэй байдаг. Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хууль сахиулагч болон гэмт үйлдлийг таслан зогсоож буй иргэн сэтгэл зүйн хөөрлийн байдалд байдаг учраас тухайн нөхцөл байдлыг үнэлж дүгнэх боломж хомс, байнга асуудалтай тулгарч байдаг. Гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтан, гэмт этгээдэд хохирол учирсны дараа л тухайн үеийн бүхий л нөхцөл байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгөх боломж бүрддэг юм. Ийм учраас Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.3 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргийн объектив талын шинж, баривчилж саатуулсан субъектийн сэтгэл санааны байдал зэрэгт зөвхөн шүүх л эцсийн үнэн, зөв, шударга, бодитой үнэлэлт дүгнэлт өгч шийдвэрлэх учиртай юм.

Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн нийгмийн хор аюулын шинж чанар хэр хэмжээ нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйлд заасан Хүнийг алах гэмт хэргээс харьцангуй бага гэмт хэрэг бөгөөд Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 2.6.1 дүгээр зүйлд зааснаар дээрх хоёр гэмт хэрэг нь хүнд гэмт хэргийн ангилалд багтдаг гэмт хэргүүд юм. ОХУ-ын эрдэмтэн Ветров.Н.И, Кадников.Н.Г, Якубович.М.И нар “Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алсан хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчдын үйлдэл нь бие даасан өөр гэмт хэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх бус Эрүүгийн хуулинт усгай ангид заасан төрийн алба хаагч, эрх мэдлээ урвуулах хэтрүүлэх гэмт хэргээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх ёстой”²¹ гэж үзсэнтэй санал нийлэхгүй байна.

Төрийн албан хаагч эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах гэмт хэргийн субъектийн албан тушаалтан албан үүрэг, бүрэн эрх, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглаж өөртөө болон бусдад давуу байдал бий болгох үйлдэлтэй, хууль сахиулагчийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль сахиулах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг баривчлах, таслан зогсоохтой адилтгаж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болохгүй.

Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэргийг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.9 дүгээр зүйлд заасан “Хууль бусаар гэмт этгээдийг баривчлах, саатуулах” гэмт хэргээс ялган зөв зүйлчлэх асуудал нь практикийн чухал ач холбогдолтой юм. Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэргийн объект нь хүний амьд явах эрх байдаг бол Хууль бусаар гэмт этгээдийг баривчлах, саатуулах гэмт хэргийн объект нь хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрх байдаг.

²⁰.Шавгулидзе.Т.Г.Необходимая оборона.Тбилиси.,1966.стр 143.

²¹.Ветров.Н.И.Уголовное право.Особенная часть:Учебник для вузов.М.,2000.стр 42; Кадников.Н.Г.Теоретические и практические основы квалификации преступлений.М.,стр 60; Якубович.М.И.Необходимая оборона и задержание преступника.М.,Издво.Знание.1976.стр 68.

Объектив талын хувьд гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг баривчлах, эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоор халдахдаа тухайн хүний үйлдсэн гэмт үйлдлийн шинж чанар, хэр хэмжээнд илт тохирохгүй үйлдэл хийж тухайн хүнд зайлшгүй хохирол учруулж саатуулах шаардлагатай нөхцөл үүсээгүй байхад халдаж алсан идэвхтэй үйлдэл хийсэн бол Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэрэг буюу материаллаг шинжтэй, эрх бүхий албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэл журмыг зөрчиж хүний эрх чөлөөнд халдсан, баривчилсан, саатуулсан, уг үйлдлийг өс хонзон, шунахай, хувийн сэдэлтээр үйлдсэн бол Хууль бусаар баривчлах, саатуулах гэмт хэрэг хэлбэрийн шинжтэй буюу ямар нэгэн тодорхой хохирол шаардахгүй.

Хууль бусаар баривчлах, саатуулах гэмт хэрэг нь зөвхөн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад л үйлдэгдэх боломжтой бол Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэрэг нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх үйл ажиллагааны аль ч үед үйлдэгдэх боломжтой юм.

Дээрх хоёр гэмт хэргийн субъектив тал нь гэм буруугийн хэлбэрийн хувьд ижил байдаг боловч гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, оргосон ялтныг эрх бүхий байгууллагад хүргэх, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох зорилгоороо, мөн хүний эрх чөлөөнд халдах үед өс хонзон, шунахайн болон хувийн сэдэлтээр ханддагаараа ялгаатай байна. Тэгвэл субъектийн хувьд хэд хэдэн шинжээрээ ялгаатай юм.

Тухайлбал Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээ хэтрүүлж алах гэмт хэргийн субъект нь эрүүгийн хуульд заасан насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай Монгол улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн болон Цагдаа, Тагнуул, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, Төрийн тусгай хамгаалалтын албаны алба хаагч, хуулиар тусгайлан эрх олгосон эрх бүхий этгээд буюу Гаалийн, Татварын, Нийгмийн даатгалын, Хүүхдийн эрхийн, Мэргэжлийн хяналтын, Авто тээврийн улсын байцаагч болон Байгаль хамгаалагч хэн ч байж болно. Тэгвэл Хууль бусаар баривчлах, саатуулах гэмт хэргийн субъект нь Цагдаагийн эрх бүхий алба хаагч буюу хэрэг бүртгэгч, мөрдөгч, шүүгч, прокурор байх ба энэ гэмт хэрэг, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад үйлдэгддэг онцлогтой. Гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох явцад хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу тухайн үеийн нөхцөл байдал, баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээний хүрээнд, тухайн этгээдийн бие махбодод хөнгөн, хүндэвтэр, хүнд хохирол учруулсан тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 4.2 дугаар зүйлд заасныг журамлан эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй.

Харин тухайн үеийн нөхцөл байдалд илт тохироогүй, зайлшгүй хохирол учруулж саатуулах шаардлага бий болоогүй байхад халдаж тухайн этгээдийн бие махбодод хөнгөн, хүндэвтэр, хүнд хохирол учруулсан тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11.1 дүгээр зүйлд заасан Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах, 11.3 дугаар зүйлд заасан Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол болгоомжгүйгээр учруулах, 11.4 дүгээр зүйлд заасан Хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол санаатай учруулах, 11.5 дугаар зүйлд заасан Хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол болгоомжгүйгээр учруулах, 11.6 дугаар зүйлд заасан Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол учруулах гэмт хэргүүдийн аль зохих зүйл хэсгүүдээр тус тус зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Харин гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг үйлдэж байгаа этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед хууль сахиулагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг эсэргүүцэн хүч хэрэглэсэн, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн бол Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11 дүгээр бүлгийн долоо дахь хэсэгт заасан Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнээр зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Энэ нь зөвхөн хууль сахиулагч ч бус хүчирхийлэгчийн үйлдлийг таслан зогсоох үйлдэл хийсэн хүн бүрт хамааралтай.

Дүгнэлт

Цагдаагийн алба хаагч гэмт хэрэгтэй тэмцэх, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, нийтийн хэв журам хамгаалах талаар, хууль тогтоомжид заасан эрхээ хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин, баталгаа бүрэн хангагдаагүй, үүргээ хэрэгжүүлэх явцад бусдад учруулсан хохиролын улмаас эрүүгийн хариуцлагад татагдах, улмаар ял шийтгэгдэх явдал цөөнгүй байна. Энэ нь алба хаагчдийн мэдлэг, ур чадвар, хандлагад сөргөөр нөлөөлж байна. Шүүхийн практикт баривчлах, таслан зогсоох зорилгоор халдах хэм хэмжээг хэтрүүлж бусдад хохирол учруулсан тохиолдолд тухайн үйлдлийг онолын түвшинд зөв ойлгож зүйлчлэх, гэмт хэргийг үгүйсгэх нөхцөл байдал байгаа эсэх, ялыг ялгамжтай оногдуулах.

2015 оны эрүүгийн хуулийн үзэл санаанд нийцүүлэн зарим хууль тогтоомжид нэмэлт өөрчлөлт оруулах замаар эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох зайлшгүй шаардлага байна. Тухайлбал гэмт этгээдийг баривчлах, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдлийг таслан зогсоох үед бусдын амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учруулсан тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн хэм хэмжээ бүрэн дүүрэн оновчтой шийдвэрлэх боломжгүй, шүүхийн байгууллага өөр өөр байдлаар ойлгон хэрэглэж байна. Энэ нь Эрүүгийн хуулийн хууль ёсны зарчим алдагдах төдийгүй, шударга бус байдлыг бий болгон, хуулийг төсөөтэй хэрэглэж байна гэж дүгнэж болох юм. Иймд эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох талаар дараах саналыг дэвшүүлж байна.

Санал

1.Баривчлах, таслан зогсоох зорилгоор хадлах хэм хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алсан бол Эрүүгийн хуулийн 10.3 дугаар зүйлд зааснаар зүйлчилж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нь дэвшилттэй алхам боловч, эрүүл мэндэд хохирол учруулсан үйлдлийг хувийн сэдэлттэй гэмт хэргээр зүйлчилж байгаа явдал нь төсөөтэй хэрэглэхэд хүргэжм байна. Тийм учраас Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11 дүгээр бүлэгт “Баривчлах, таслан зогсоох зорилгоор халдах хэм хэмжээг хэтрүүлж хүний биед хүнд хохирол учруулах” гэмт хэргийг шинээр нэмж хуульчлах, шаардлагтай. Гэхдээ оногдуулах ялын төрөл хэмжээ нь харьцангуй бага байх ёстой.

2.Гэрээт харуул хамгаалалтын тухай хуульд харуул хамгаалалтын ажилтан аргагүй хамгаалалтын хүрээнд галт зэвсэг, биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх талаар заасан нь Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 4.1 дүгээр зүйлд заасан Аргагүй хамгаалалтын хэм хэмжээтэй зөрчилдөж байна. Учир нь Аргагүй хамгаалалт нь зөвхөн өөрийн болон ойр дотны хүний амь нас, эрүүл мэндийн эсрэг аюултай довтолгоон хийсэн тохиолдолд хэрэгжинэ. Тэгвэл хамгаалж буй объект буюу өмчид халдан довтолсон үед Аргагүй хамгаалалт хийх боломжгүй харин баривчлах, таслан зогсоох зорилгоор халдах хэм хэмжээгээр шийдэрлэнэ. Энэ талаар Эрүүгийн хуулийн 4.2 дугаар зүйлийн тайлбарт “Хууль сахиулагч гэдэгт...хуулиар тусгашайлан эрх олгогдсон эрх бүхий этгээд” гэдэгт гэрээт харуул хамгаалалтын ажилтаныг хамааруулан ойлгох боломжтой.

3.Баривчлах, таслан зогсоох зорилгоор халдах хэр хэмжээг хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хэрэгжүүлсэн үйлдлийг хэрэгсэхгүй болгохдоо Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх хуульд заасан “Гэмт хэргийн шинжгүй” гэх үндэслэлийг баримталж байгаа нь Эрүүгийн болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн уялдааг харгалзахгүй, хууль буруу хэрэглэж байгаагийн тод жишээ юм. Учир нь гэмт хэргийн шинжгүй гэдэг нь гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний аль нэг шинж нь байхгүй гэсэн үг, тэгвэл баривчлах, таслан зогсоох ажиллагааг хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу хэрэгжүүлж бусдад хохирол учруулсан үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжийг бүрэн агуулсан боловч нийгэмд ашигтай зорилгоор хийгдэж байгаа тул гэмт хэрэгт ооцдоггүй. Ийм учраас Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.5 дугаар зүйл, 32.5 дугаар зүйлд тус тус “Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 4 дүгээр бүлэгт заасан гэмт хэргийг үгүйсгэх нөхцөл байдал тогтоогдсон” гэж нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагтай байна.